

DOI: <https://doi.org/10.37634/efp.2023.12.6>
УДК 336.74:355.01

Валерія Сергіївна **ФОМЕНКО**

студентка, Державний торговельно-економічний університет

ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-6592-2121>

e-mail: v.fomenko_ffo_2m_23_m_d@knute.edu.ua

Тетяна Володимирівна **ІГНАТЕНКО**

к.е.н., старший викладач, Державний торговельно-економічний університет

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9764-3720>

e-mail: 03tanya86@gmail.com

ВАЛЮТНІ РОЗРАХУНКИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Валютні розрахунки в Україні під час війни впливають на великий сектор економіки та життя громадян країни. У статті досліджено зміни валютного курсу, обмежень валютного обміну та інші заходи, вжиті Національним банком України та урядом для забезпечення фінансової стабільності, які створили виклики для бізнесу та населення країни. Також вказано можливі штрафні санкції за порушення валютного законодавства. Розуміння цих обмежень та їх впливу на громадян та підприємства має важливе значення для науковців та практиків.

Ключові слова: валютні операції, розрахунки валютою, транскордонні перекази

ВСТУП

До війни чимало підприємств здійснювало зовнішньоекономічну діяльність (ЗЕД) й відповідно валютні розрахунки, але військові конфлікти затрудняють діяльність всіх сфер нашого життя, й здійснення валютних операцій це не обійшло стороною. Так, війна може призвести до значних коливань курсів валют, що може вплинути на українську економіку з погляду великого зростання інфляції, фінансової стабільності та платоспроможності населення України. Для того щоб якимось контролювати ситуацію, уряди зазвичай вводять обмеження на валютні операції під час війни задля забезпечення фінансової стабільності. Підприємствам та інвесторам важливо знати, які конкретно зміни запроваджено урядом, аби мінімізувати втрати та продумати, в яких сферах необхідно змінити курс діяльності на період війни, а також щоб не отримати штраф за порушення законодавства.

МЕТА дослідження – проведення аналізу обмежень у валютних операціях під час військового стану в Україні та можливі штрафні санкції за порушення валютного законодавства.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У дослідженні застосовано методи, основні з яких: метод аналізу, індукції, порівняння, а також систематичний підхід. Основна частина статті спирається на вчення вітчизняних дослідників, а також на матеріалах періодичних статей.

РЕЗУЛЬТАТИ

Операції із застосуванням іноземної валюти з кожним днем набирають обертів. Цьому сприяє збільшення кількості трудових мігрантів, які виїжджають за кордон на заробітки і повертаються у країну зі збереженнями в іноземній валюті або ж відправляють зароблені кошти своїм сім'ям в Україну. Також зростання валютних операцій пов'язано з розвитком українських компаній, які починають виходити на міжнародні ринки, тим самим збільшуючи свою зовнішньоекономічну діяльність.

Згідно із Законом України №2473-VIII від 21 червня 2018 р. «Про валюту і валютні операції» усі розрахунки

на території України проводяться виключно у гривні, крім розрахунків за:

1) операціями зі здійснення іноземних інвестицій та повернення іноземному інвестору прибутків, доходів (зокрема дивідендів) та інших коштів, одержаних на законних підставах у результаті здійснення іноземних інвестицій;

2) операціями банків з надання банківських та інших фінансових послуг на підставі банківської ліцензії;

3) операціями з надання фінансових послуг, що надаються небанківськими фінансовими установами та операторами поштового зв'язку, які мають ліцензію Національного банку України (НБУ) на здійснення валютних операцій;

4) операціями з розміщення, виплати грошового доходу та погашення облігацій, казначейських зобов'язань України, номінованих в іноземній валюті, якщо це передбачено проспектом цінних паперів (умовами їх розміщення);

5) операціями з купівлі-продажу державних цінних паперів, номінованих в іноземній валюті, якщо ініціатором або отримувачем за такою валютною операцією є банк;

6) іншими операціями, визначеними Митним кодексом України (МКУ) та/або нормативно-правовими актами НБУ [3].

Обмеження на здійснення операцій з валютою НБУ запровадив у перший же день озброєної агресії. Ним прийнято постанову №18 від 24 лютого 2022 року «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану». У цю постанову вже неодноразово вносились зміни, та передусім введено низку істотних обмежень:

- зафіксовано офіційний курс станом на 24.02.2022;
- обмежено зняття готівки;
- заборонено видачу коштів в іноземній валюті;
- зупинено роботу валютного ринку, крім продажу валюти;
- заборонено транскордонні валютні перекази;
- призупинено поповнення електронних гаманців електронними грошима та розповсюдження електрон-

них грошей [5].

Перше, з чим стикаються підприємства, а також фізичні особи, – це знаття готівки. У національній валюті дозволено знімати з рахунку максимум 100 000 грн на день, але є виключення: наприклад, дозволено знімати більшу суму:

- з метою виплати заробітної плати та соціальних виплат;

- з рахунків, розпорядником яких є митний орган, для цілей повернення коштів, прийнятих митним органом на зберігання або вилучених, їх власнику [6].

Всі виключення вказано у п. 3 постанови № 18.

Стосовно отримання коштів з валютного рахунку, то згідно з постановою сума обмеження на отримання коштів в іноземній валюті є в еквіваленті 100 000 грн в день (без урахування комісії банку) [6], виключення в цій забороні також є, дізнатись їх можна з п. 5 тієї ж постанови.

Валютний ринок в Україні від моменту введення воєнного стану також зазнав змін. У країні на тривалий час відмовились від практики плаваючого курсу валюти на користь фіксованого. Таке нововведення хоч і не рятує від погіршення ситуації, але дає змогу контролювати її та забезпечити макроекономічну стабільність. Курс гривні до долара встановили на рівні 36,56 грн.

НБУ 2 жовтня 2023 р. на своєму сайті виклали повідомлення, в якому сказано «Національний банк України з 03 жовтня 2023 року переходить до режиму керованої гнучкості обмінного курсу, продовжуючи реалізацію Стратегії пом'якшення валютних обмежень, переходу до більшої гнучкості обмінного курсу та повернення до інфляційного таргетування (далі – Стратегія). За цього режиму офіційний курс визначатиметься на основі курсу за операціями на міжбанківському ринку, а не встановлюватиметься директивно Національним банком відповідно до постанови Правління НБУ № 18, як це відбувалося з 24 лютого 2022 року.» [4], а отже, практика фіксованого курсу валюти втратила свою актуальність.

Постанова № 18 НБУ також запроваджує й обмеження на купівлю валюти. Так, фізичним та юридичним особам заборонено купувати валюту у всіх випадках, крім:

- купівлі іноземної валюти в готівковій/безготівковій формі банками, а також в готівковій формі не банківськими фінансовими установами та операторами поштового зв'язку;

- купівлі клієнтами - фізичними особами іноземної валюти в готівковій формі.

- продажу банком одній фізичній особі безготівковою іноземною валютою в обсязі, що не перевищує в еквіваленті 200 000 грн на календарний місяць, для розміщення в цьому банку строкового вкладу (депозиту). Куплена іноземна валюта може зараховуватися на вкладний (депозитний) рахунок без попереднього зарахування на поточний рахунок фізичної особи. Строк розміщення придбаних коштів на вкладному (депозитному) рахунку в банку має бути не менше трьох календарних місяців без права дострокового розірвання договору банківського вкладу та повернення такого вкладу (депозиту) фізичній особі до закінчення строку;

- продажу банком фізичній особі безготівковою іноземною валютою (долари США) за гривні, розміщені на поточному рахунку цієї фізичної особи, за офіційним

курсом НБУ на дату здійснення операції з подальшим розміщенням купленої іноземної валюти на строковий вклад (депозит) у цьому банку [6].

Більш детально дізнатись про випадки, коли можна купити іноземну валюту фізичній або юридичній особі, можна з п. 12 цієї постанови.

У країні ввели поняття критичного імпорту з метою контролювання відтоку іноземної валюти за кордон.

Критичний імпорт – це перелік певних товарів та послуг, які необхідні державі, а тому для них дозволено транскордонні валютні платежі.

На початку війни у такий список входили як товари, так і послуги, але на сьогодні критичний імпорт діє тільки для певного переліку послуг. Отже, перелік для здійснення яких можна купити іноземну валюту зазначено у постанові Кабінету Міністрів України (КМУ) № 153 від 24 лютого 2022 р. «Про окремі питання щодо забезпечення здійснення імпорту».

Зі свого боку, всі обмеження для купівлі валюти задля імпорту товарів були зняті постановою КМУ № 761 від 7 липня 2022 р.

На сьогодні Постанова № 18 вносить низку певних особливостей для здійснення операції з переказу валюти за кордон. Так транскордонні валютні перекази заборонені навіть у таких випадках:

Для оплати наявної заборгованості. Тобто, навіть якщо у вас є заборгованість за ЗЕД-контрактом, і платіж за нього наразі не підпадає під виключення, встановлене Постановою №18, ви не зможете розрахуватися за цей товар. Такий випадок підпадає під визначення форс-мажору, тому для уникнення договірних санкцій радимо своєчасно інформувати свого контрагента про форс-мажор та виконати всі відповідні вимоги ЗЕД-контракту стосовно застосування застереження про форс-мажор.

Оплату за «старий імпорт» (до 23 лютого 2021 р.) заборонено.

Оплату арбітражних зборів і витрат у розгляді справ іноземними арбітражами чомусь дозволено лише державним підприємствам [2].

Проте здійснювати транскордонний переказ коштів як в національній валюті, так і у іноземній все ж можна у разі:

- переказів резидентами за операціями з імпорту товарів [продукції, послуг, робіт, прав інтелектуальної власності та інших немайнових прав, призначених для продажу (оплатної передачі)], зазначених у постанові КМУ № 153 від 24 лютого 2022 р. «Про окремі питання щодо забезпечення здійснення імпорту» (зі змінами), за умови, якщо поставка товарів за такими операціями здійснена/здійснюється після 23 лютого 2021 р.;

Але, як вищевказано, нині обмеження стосуються тільки послуг, робіт, прав інтелектуальної вартості та інших немайнових прав, стосовно товарів обмежень на сьогодні немає.

- валютних операцій резидентів з виконання зобов'язань, які забезпечені державною гарантією;

- переказу коштів з метою виконання зобов'язань резидента перед нерезидентом за укладеним між ними договором купівлі-продажу товарів за умови, якщо такий переказ здійснюється за рахунок коштів, одержаних за кредитом (позикою) від МФО або за субкредитом від держави, для фінансування якого держава залучила кредит (позику) від МФО;

– операцій з повернення нерезиденту попередньої оплати (авансового платежу), отриманої(ого) резидентом на його поточний рахунок у банку в Україні після 23 лютого 2022 р. за укладеним з нерезидентом договором з купівлі-продажу товару, у зв'язку з невиконанням резидентом зобов'язань за цим договором;

– операцій з оплати витрат на лікування в медичних закладах іноземної держави (включаючи послуги з реабілітації), придбання протезів та їх комплектуючих, оплати послуг стосовно встановлення, сервісного обслуговування та ремонту протезів, оплати витрат на транспортування хворих, оплати витрат, пов'язаних зі смертю громадян за кордоном (транспортні витрати та витрати на поховання), включаючи операції зі здійснення страхових виплат (страхових відшкодувань) за договорами страхування осіб, які виїжджають за кордон, на рахунки асистуючих компаній-нерезидентів;

– операцій з перерахування коштів за навчання на рахунки навчальних закладів іноземної держави або на рахунки юридичних осіб – нерезидентів, які відповідно до наданих навчальними закладами повноважень здійснюють приймання коштів.

Загалом виключень для такої операції доволі багато, всіх їх вказано в п. 14 Постанови № 18.

Також для здійснення операцій з використання іноземної валюти юридичні особи спочатку мають використати всі кошти на валютному рахунку, а тільки потім за необхідності купити її ще.

Змін на період дії воєнного стану зазнали також граничні строки розрахунків за операціями з експорту та імпорту. Так, до війни згідно з Постановою Правління НБУ № 5 від 2 січня 2019 р. «Про затвердження Положення про заходи захисту та визначення порядку здійснення окремих операцій в іноземній валюті» граничні строки становили 365 днів, але на сьогодні згідно з постановою № 18 вони становлять 180 днів, для товарів стосовно яких здійснено операцію з імпорту чи експорту після 5 квітня 2022 р.

Якщо підприємством буде порушено граничні строки розрахунків за операціями з експорту та імпорту, то згідно з п. 5 ст. 13 Закону №2473 кожен день прострочення буде коштувати компанії 0,3 % суми недержаних грошових коштів за договором (вартості наданого товару) у національній валюті (у разі здійснення розрахунків за ЗЕД-договором (контрактом) у національній валюті) або в іноземній валюті, перерахованій у національну валюту за курсом НБУ, встановленим на день виникнення заборгованості [3].

Обмеження за термінами розрахунків не поширюється на імпорт товарів (включаючи незавершені розрахунки за угодою), якщо сума операції (в еквіваленті за курсом НБУ на дату здійснення операції) менше розміру, передбаченого Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», тобто менше 400 000 грн в еквіваленті, крім випадків дроблення операцій з експорту товарів або дроблення валютних операцій [5].

До початку озброєної агресії від нашого сусіда ми тісно взаємодіяли з ним на рівні ЗЕД, проте після подій у 2014 р. ця взаємодія зазнала великих змін і Україна ввела перші обмеження, які суттєво були посилені після

лютого 2022 р.

Отже, у 2016 р. набула чинності Постанова КМУ № 1147 від 30 грудня 2015 р. «Про заборону ввезення на митну територію України товарів, що походять з Російської Федерації», яка й сьогодні зберігає свою актуальність та не втратила чинності.

24 лютого, одразу після нападу росії, Державна митна служба України опублікувала коротке зведення щодо припинення роботи окремих митних пунктів пропуску на кордоні з росією та білоруссю. У подальшому опубліковано Розпорядження КМУ № 188-р від 26 лютого 2022 р., згідно з яким офіційно тимчасово закрито низку пунктів пропуску через державний кордон та пунктів контролю (переважно тих, що знаходяться на кордоні з росією та білоруссю або у безпосередній близькості від районів, де ведуться активні бойові дії). Отже, митне оформлення товарів з росії та Білорусі фактично припинене [1].

Також заборону на ввезення товарів з країни-агресора встановлено Постановою КМУ № 426 від 9 квітня 2022 р. «Про застосування заборони ввезення товарів з Російської Федерації».

У Постанові № 18 прописано чимало пунктів про розрахунки з резидентами росії та білорусі, так у Постанові сказано «Зупинити здійснення обслуговуючими банками видаткових операцій за рахунками резидентів Російської Федерації / Республіки Білорусь, за рахунками юридичних осіб (крім банків), кінцевими бенефіціарними власниками яких є резиденти російської федерації / республіки білорусь» [6].

Заборонено:

– зарахування коштів на рахунки клієнтів фізичних осіб за переказами, ініційованими із застосуванням електронних платіжних засобів, емітованих учасниками (учасниками, що здійснюють свою діяльність на території російської федерації та республіки білорусь) міжнародних карткових платіжних систем (платіжних систем, які зареєстровані НБУ та відомості стосовно яких внесено до Реєстру платіжних систем, систем розрахунків, учасників цих систем та операторів послуг платіжної інфраструктури);

– приймати в Україні електронні платіжні засоби (включаючи перекази, здійснення розрахунків та видачу готівки), емітовані учасниками (учасниками, що здійснюють свою діяльність на території російської федерації та республіки білорусь) міжнародних карткових платіжних систем (платіжних систем, які зареєстровані НБУ та відомості стосовно яких унесені до Реєстру платіжних систем, систем розрахунків, учасників цих систем та операторів послуг платіжної інфраструктури) [6].

Згідно з п. 17 також заборонено здійснювати валютні операції:

– із застосуванням російських рублів та білоруських рублів;

– учасником яких є юридична або фізична особа, яка має місцезнаходження (зареєстрована / постійно проживає) в російській федерації або в республіці білорусь;

– для виконання зобов'язань перед юридичними або фізичними особами, які мають місцезнаходження (зареєстрована / постійно проживає) в російській федерації або в республіці білорусь [6].

Заборона для здійснення таких операцій є нtotальною, оскільки п. 17 цієї статті має свої виключення:

– переказ коштів (крім російських рублів та білоруських рублів) на рахунки резидентів у банках за операціями з експорту товарів, повернення коштів за операціями з імпорту товарів. У разі надходження коштів з-за кордону в російських рублях / білоруських рублях за такими операціями банку дозволяється здійснити обмін цих коштів на міжнародному валютному ринку на іншу валюту (крім російських рублів / білоруських рублів) для її подальшого зарахування на рахунки клієнта [6];

– тощо.

Отже, якщо ваше підприємство співпрацювало з країною-агресором, то ви не можете і далі це робити, але ви можете повернути йому аванси, які раніше сплачено, або ж отримати оплату за вже виконаним своїм зобов'язанням згідно з експортним договором.

За порушення правил здійснення валютних операцій – центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, має право адекватно вчиненому порушенню застосувати до юридичних осіб (крім уповноважених установ) захід впливу у вигляді штрафних

санкцій у розмірі до 100 % суми операції, проведеної з порушенням валютного законодавства [1].

ВИСНОВКИ

У період військового стану валютні розрахунки зазнали серйозних викликів та змін. НБУ та уряд країни вжили та продовжують вживати низку заходів для забезпечення стабільності на валютному ринку та пом'якшення негативного впливу війни на фінансову систему України. Для мінімізації негативних наслідків введено обмеження на зняття готівки, видачу коштів в іноземній валюті, транскордонні валютні перекази тощо. Також, що не менш важливо, зупинено всі зовнішньоекономічні зв'язки з країною-агресором. За роки війни стало зрозуміло, що контроль за операціями з валютних розрахунків відіграє важливу роль у забезпеченні економічної стійкості. Зі свого боку, підприємствам необхідно відстежувати всі ці зміни, які вносить керівництво України, щоб успішно продовжувати розвиватись та відповідно розвивати економіку України.

Список використаних джерел

1. Бебік Т. Зовнішньоекономічна діяльність в умовах війни. URL: https://biz.ligazakon.net/analitics/210611_zovnshnoekonomchna-dyalnst-v-umovakh-vyni
2. Валютні операції та ЗЕД-розрахунки з нерезидентами у 2023 році. URL: <https://kmp.ua/uk/analytics/infoletters/currency-transactions-and-foreign-trade-settlements-with-non-residents-in-2023/>
3. Закон України «Про валюту і валютні операції» від 21 червня 2018 року №2473-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19#Text>
4. НБУ впроваджує керовану гнучкість обмінного курсу, що посилить стійкість валютного ринку та економіки. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/nbu-vprovadjuye-kerovanu-gnuchkist-obminnogo-kursu-scho-posilit-stiykist-valyutnogo-rinku-ta-ekonomiki#>
5. Пацкан Я. Валютні обмеження для бізнесу в умовах війни. URL: https://biz.ligazakon.net/analitics/219499_valyutn-obmezheniya-dlya-bznesu-v-umovakh-vonnogo-stanu
6. Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану: постанова Правління Національного банку України від 24 лютого 2022 року №8 URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/PB22027?an=1>

References

1. Bebek T. Foreign Economic Activity in the Conditions of War. URL: https://biz.ligazakon.net/analitics/210611_zovnshnoekonomchna-dyalnst-v-umovakh-vyni (in Ukrainian).
2. Currency Operations and Foreign Trade Settlements with Non-Residents in 2023. URL: <https://kmp.ua/uk/analytics/infoletters/currency-transactions-and-foreign-trade-settlements-with-non-residents-in-2023/> (in Ukrainian).
3. Law of Ukraine "On Currency and Currency Operations" dated June 21, 2018, No. 2473-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19#Text> (in Ukrainian).
4. NBU Implements Managed Exchange Rate Flexibility to Enhance Stability of the Currency Market and Economy. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/nbu-vprovadjuye-kerovanu-gnuchkist-obminnogo-kursu-scho-posilit-stiykist-valyutnogo-rinku-ta-ekonomiki#> (in Ukrainian).
5. Patskan Ya. Currency Restrictions for Business in the Conditions of War. URL: https://biz.ligazakon.net/analitics/219499_valyutn-obmezheniya-dlya-bznesu-v-umovakh-vonnogo-stanu (in Ukrainian).
6. On the Operation of the Banking System during the Introduction of Martial Law: Resolution of the Board of the National Bank of Ukraine dated February 24, 2022, No. 8. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/PB22027?an=1> (in Ukrainian).

Valeriia FOMENKO

student, State University of Trade and Economics

ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-6592-2121>

e-mail: v.fomenko_ffo_2m_23_m_d@knute.edu.ua

Tetiana IHNATENKO

PhD in Economics, Senior Lecturer, State University of Trade and Economics

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9764-3720>

e-mail: 03tanya86@gmail.com

CURRENCY CALCULATIONS DURING THE WAR

Introduction. The introduction explores the impact of war on foreign economic activity and currency transactions in Ukraine. It examines how the war influences the Ukrainian economy, emphasizing the importance for businesses to be aware of changes in currency transactions during times of war.

The purpose of the paper is to analyze restrictions on currency transactions during the state of war in Ukraine and potential penalty sanctions for violations of currency legislation.

Results. Currency transactions in Ukraine during the war impact a significant sector of the economy and the lives of the country's citizens. To ensure financial stability, the National Bank of Ukraine and the government have implemented a series of measures, creating challenges for businesses and the population. These measures include changes in the currency exchange rate, restrictions on the issuance of foreign currency, and limitations on cross-border transfers, and others/

Conclusions. During the period of martial law, currency transactions have faced significant challenges and changes. The National Bank of Ukraine and the government have implemented and continue to implement a series of measures to ensure stability in the currency market and mitigate the negative impact of the war on Ukraine's financial system. To minimize the adverse effects, restrictions on cash withdrawals, issuance of funds in foreign currency, cross-border currency transfers, and more have been introduced. Equally important, all economic ties with the aggressor country have been halted. Over the years of war, it has become clear that control over currency transactions plays a crucial role in ensuring economic stability. In turn, businesses need to monitor all these changes implemented by the country's leadership to continue developing successfully and contribute to the growth of our country's economy.

Keywords: currency operations, currency transactions, cross-border transfers